

СМРТ СТАРИНЕ НОВАКА

*предавање Милоша Пекића на обележавању 417. годишњице смрти
Старине Новака, 05.02.2018.*

Крај 16. и почетак 17. столећа донео је Европи покушај реконкисте југоисточне Европе од Турског османског царства. Падишахова исламска империја је већ два века господарила Балканским полуострвом и више деценија деловима средње Европе. Ватикан надахнут католичком обновом у борби против протестантизма живо је радио на формирању „Свете лиге“ за обрачун са исламским „неверницима“. Дипломатским каналима дошло се до сазнања да је османско друштво и држава у кризи. Чувено време султана Сулејмана Законодавца је прошло, ширење територија на три континента је престало. Паралелно на дворовима моћника Европе сазрела је мисао о сукобу великих размера. Рим, Беч и Мадрид желе нове територије и ослобођење трговачких путева према Орјенту. Католичка црква жели да појача прозелитску делатност и да ослободи поробљене хришћане, што је пре свега била пропагандна порука са циљем да искористе Србе и друге народе у ратничке сврхе у низу буна, устанака и попуне европских војски. Истанбул је хтео да покаже да је још моћан и да није заборавио на освајање Беча и рушење Светог римско-немачког царства.

Започео је Дуги рат од 1593. до 1607. године. Папа је окупио снаге италијанских држава, Хабзбуршку монархију и пре свега побуњене многе угарске и румунске великаше који су као вазали отказали султану лојалност. Шпанија је из даљине обећавала помоћ још несвесна да се њена звезда као велике силе полако гаси. Пољски панови, Русија, Венеција, Француска су уздржани, страхујући за своје територије или за уносне трговинске араммане са Османлијама. Хришћани Балкана су били ти који би одиграли једну од главних улога у овом рату. Време повластица и законског реда је прошло. Исламизација се повећала. Порези су се увећали више пута. Безаконје и насиље постајала је свакодневница. Срби и њихова елита оличена у

епископима Пећке патријаршије били су мишљена да је куцно час коначног ослобођења и обнове државности па макар за владаре дошло страно иноверно племство или неки династи Европе. Вични борби, одузетих повластица турских помоћних војних одреда кренули су у буне и устанке од Јадрана до Темишвара. Међу масом побуњеника истицале су се хајдучке дружине. Са својим харамбашама умножавају своје редове и напуштају горска скровишта нудећи ратничке услуге желећи да потисну владавину Османске царевине.

Рат се пре свега водио у угарским земљама, на ничијој земљи Горње крајине, у Банату, месту великог устанка српског народа, у Трансилванији, северној Бугарској, у енклавама локалних побуна и већих хајдучких чета. Ватрено оружје се већ један век усавршавало, али је још постојала широка лепеза хладног оружја. Нове тактике ратовања широку су примењиване. Тврђаве са новим фортификацијама падале су из руке у руку. Без већих резултата рат се продужавао стварајући свуда пат позиције и ужас локалном цивилном становништву. Велике идеје нове крсташке војне полако су падале у заборав и у први план су избијали локални интереси феудалне господе. Предњачили су угарски племићки сталежи гладни поседа и нових територија и спремни на различите договоре и са Бечом и са Истанбулом.

У својим позним годинама, у овом рату појављује се, лик Старине Новака. Изненада се појављује из своје епске митологије са балканских врлети. Задњих шест година његовог живота нашло је историјску веродостојност у многим списима тадањег доба разбацаних по европским архивама. Комадант и ускоро генерал своје јединице која од хајдучке дружине постаје одред од неколико хиљаду пешака и више стотина коњаника. У служби је Михаја Храброг, првог легендарног ујединитеља румунских кнежевина. Спада у његове најбоље комаданте уз Дели-Марка и Ђорђа Раца, Срба које је судбина довела у ове пределе. Предано и лојално га служи и обезбеђује велике војне успехе и приходе за све подухвате. Војвода Михај је увек истицао да је Новак његов најпоузданији генерал и човек који надахњује његове борце.

У комплоту интереса и сукоба, угарско племство, противно је успесима Михаја Храброг. Желећи да се освети и нарочито завидни за губитак Ердеља (Трансилваније), лажно оптужују Новака за издају и договор са Османлијама око предаје тврђаве Липар. Заробљавају га и кажњавају га на смрт. Аустријски генерал Баста који је прихватио Новаков одред, док је Михај био у Бечу на преговорима са царом Рудолфом био је немоћан према осионости и бруталности угарских великаша. Није могао спречити сурову казну Старине Новака и његовог свештеника духовника. Целати су их пекли на ражњу, поливали су одређене делове тела водом да би мучење што дуже трајало. Очевици су приметили храбро држање два кажњена Србина и нарочито речи молитве и утехе којима је свештеник бодрио себе и јунака Новака. После сат и по мучења обојица су издахнула. То зверство је започело у 10 часова 5. фебруара 1601. године у трансилванском граду Клужу. Данас на том месту, оновременог трговишта и градске куле је монументални споменик Баба Новаку, како румунска традиција и историографија назива Новака.

Многи писци тадањег и потоњег доба оваква зверства увек су приписивали бестијалности Османлија. На немирним крајиштима и несигурним границама то је била уобичајена смрт. У тим суровим временима није се гладала етнија, вера, статус или страна. Бруталности су примењивали и хришћани и муслимани. Један такав историјски и још већи епски јунак није страдао од руке својих непријатељских источника, већ од властољубља и користољубља грешних припадника људског рода.